

EL COL·LEGI DELS MARISTES I L'ASSASSINAT DEL GERMÀ MILLÁN, EL SEU PRIMER DIRECTOR

Vicent Martí Domínguez

RESUM: El govern republicà no estigué a favor de l'ensenyament dirigit per religiosos. El col·legi dels Germans Maristes de Dénia fou tancat el 10 d'abril de 1936 i aquell curs escolar acabà de manera clandestina. Amb l'esclat de la guerra i la situació de risc personal els maristes es dispersaren. El germà Millán, director del col·legi, aconseguí un salconduit per a viatjar en tren cap a Barcelona però fou detingut a Tavernes de Valldigna i empresonat i assassinat a Alzira.

PARAULES CLAU: Germà Millán, Maristes de Dénia, repressió religiosos, prohibició de l'ensenyament religiós.

Antecedents històrics

Durant els cinc anys que va durar la II República, Espanya va mantenir un ambient d'inestabilitat política amb freqüents conflictes i violència. La feblesa de la monarquia fou patent des del colp d'estat del general Primo de Rivera l'any 1923, amb el final de la Constitució de 1876, i la posterior dictadura militar del general que es perllongà fins el 1930. Davant la situació, el rei Alfons XIII posà en el govern al general Berenguer i feu un intent de tornar a un règim constitucional mitjançant eleccions. La resposta dels republicans, que aglutinaven ja a bona part de la societat, des de les esquerres als conservadors, va ser el rebuig a aquell procés. És demanaven eleccions però amb caràcter constituent, no es podia tornar simplement a la mateixa situació anterior, la monarquia havia perdut suport. Ja a l'agost de 1930 amb el pacte de San Sebastián i al desembre amb el fallit pronunciament militar de Jaca quedà clar que es gestava el camí a la República. Pressionat pel descontent, amb morts i altercats, el rei posà en el govern a l'almirall Aznar. un govern dèbil que convocà les eleccions municipals del 12 d'abril. El resultat va ser positiu per als republicans a les capitals de província, mentre en les zones rurals guanyaren els monàrquics. Els republicans no aconseguiren la majoria però

els líders monàrquics, davant la situació, entregaren el poder als republicans els quals proclamaren oficialment la II República el 14 d'abril de 1931.

El nou govern republicà, presidit per Azaña, i la nova Constitució foren laiques i anticlericals. L'Església sempre favorable a la monarquia es veia com l'enemic. Unes de les primeres mesures adoptades fou la prohibició de l'ensenyança a les ordres religioses i la dissolució dels jesuïtes. A continuació es succeïren incendis en esglésies i centres religiosos i la provocació de l'enfrontament de dos bàndols cada vegada més marcats i diferenciats.

Creació d'un col·legi regit per religiosos a la ciutat de Dénia

L'any 1927 es funda a Dénia el col·legi dels germans maristes vinculat a un patronat que lleguen els germans José i Felipe Gavilà Ferrer, propietaris i terratinents sense descendència i amb gran quantitat de terres i béns. L'any 1924, quan mor l'últim germà Gavilà Ferrer, comença a gestar-se el patronat que té com a objectiu la creació d'un col·legi regit per religiosos amb la finalitat de portar endavant la formació cívica, social, i religiosa dels estudiants de la ciutat de Dénia i amb caràcter gratuït.

L'objectiu és donar l'oportunitat als fills de Dénia d'optar per uns estudis superiors. Cal dir que des del 1924 fins al 1927, el patronat no troba cap ordre religiosa que accepte venir a Dénia per tal de fundar. El poder econòmic de la fundació era quasi tot en terres i no en diners líquids, amb la particularitat de tenir també algun usufructuari. Davant les dificultats Càndida Carbonell Morand, vídua de Juan Merle Reig, fa donació de 250.000 pts, impulsores i necessàries per a que els germans maristes acceptaren el repte i s'animaren amb la proposta del patronat.

A final de curs de l'any 1927, es a dir, en juny, visiten els primers germans maristes la ciutat de Dénia i les instal·lacions previstes per a iniciar la seua tasca i així, donar començament el proper curs 1927-28. Després de fer-se totes les gestions oportunes i acordar la compra del xalet de la família Arguimbau, comença l'obra marista a Dénia. Els superiors nomenen director a Esteban Llover Torrent, en religió Hno. Millán. Des d'eixe moment emprendre la missió de la fundació del col·legi. Per tal de donar alguna pinzellada del que ell era per a aquell grup d'alumnes, tenim el testimoni de dos antics alumnes:

El Hno. Millán, con su pedagogía singular, con su tacto especialísimo y con sus enormes conocimientos era dignísimo educador de la labor del primero y se había adueñado totalmente de nuestra voluntad... El Hno. Millán todo entereza y todo carácter nos dijo con su sonrisa de siempre que debíamos recoger nuestras cosas y marchar a nuestras casas hasta nueva orden. De nada nos debíamos preocupar que ya sabríamos de él. El Colegio cerró sus puertas. (Pepe Carrasco);

El Hno. Millán fue profesor y director del colegio. Al colegio llevaba sus excepcionales condiciones pedagógicas. Recuerdo que sabía imponer un ritmo

de plena actividad a la clase dentro de un talante de humor y exigència... La nota característica de las virtudes teologales del Hno. Millán puede ponerla su vida de caridad. Su nota de alegría en el ejercicio constante del deber está exigiendo una plena caridad espiritual. (Enrique Thomas de Carranza).

El col·legi dels Maristes de Dénia. Fot. Arxiu Maristes.

El germà Millán, gran educador i testimoni de repressió

L'experiència i pràctica en la direcció d'altres centres educatius de la institució marista fa que el germà Millán tinguera un rodatge i una facilitat per tal de dur endavant la fundació del centre educatiu de Dénia. Aquí es guanya l'estima de molts pares que veuen en el germans maristes una oportunitat per a que els seus fills poguessin accedir a estudis superiors. També per part dels alumnes es guanya el respecte, el tracte i la cordialitat com a mentor d'educació i potenciador dels valors d'estudi, disciplina i religiositat. Tal es la fama del germà Millán que a l'any 1932 cau un bac quan anava a cavall i els periòdics publiquen la notícia esperant la recuperació del religiós. D'aquesta manera s'introdueix el marista en la societat deniera, i treballa colze a colze amb els membres del patronat de la fundació Gavilà Ferrer compost pel rector de l'Assumpció, el capellà de les monges agustines, el registrador de la propietat i els comandants de la Guardia Civil i de la Marina.

Tal qual hem esmentat, una de les primeres mesures que es prenen una vegada proclamada la República, és la prohibició de l'ensenyament dirigit per religiosos. D'aquesta manera el col·legi, que ja porta quatre anys en marxa, decideix acatar les ordres i seguir les pautes marcades pel nou govern, encara que això supose no practicar, al menys públicament, la religió e inclús tindre

que llevar-se l'hàbit marista que com a religiosos solien dur. Poc a poc la repressió es fa cada vegada més present fins el punt de tenir que abandonar les aules. En eixe moment els germans maristes decideixen impartir classes en finques particulars d'alumnes que es presten per a tal menester. Tal és el cas de la Fredat (actual Venta de Posa) i la Ferranda, propietats de la família Mayans. Allí els germans, a l'aire lliure i fent un parèntesis de tot el que podia succeir, imparteixen les seues classes per a poder fer front als exàmens que es realitzaven a Requena o Xàtiva.

Alumnes dels Maristes de Dénia. Fot. Arxiu Maristes, Julio López.

Poc a poc i amb la demanda i el suport de les famílies i dels alumnes, les primeres mesures es dobleguen i els germans tornen a impartir la docència en el seu col·legi. Són anys difícils i, tal vegada per això, els alumnes treuen el millor d'ells en la seua tasca. La situació torna a posar-se complicada i cada vegada és més patent l'ambient anticlerical i laïcista fins al punt de l'intervencionisme. El 10 d'abril de 1936, divendres sant, els centres religiosos de la ciutat de Dénia rebien el següent comunicat per part de l'Ajuntament de Dénia:

producido en esta Ciudad un movimiento de opinión absolutamente desfavorable a ustedes y en evitación de prejuicio en las personas y el orden público les requiero para que abandonen el edificio para que de momento no pueda ofrecerles los peligros antes aludidos. Del recibo de la presente se reenvía firmar el duplicado para la constància en el requerimiento.

Instant als superiors de les diferents congregacions a desallotjar els diferents locals. Eixe mateix dia els germans, ajudats pels seus alumnes i antics alumnes, desallotgen el centre, no sense rebre insults i injúries per part d'una minoria de radicals que expectant veia com pujaven al taxi per tal d'abandonar l'edifici. El poc material que es poden endur és repartit en diferents cases particulars que accepten dipositar-ho.

El germà Millán

L'edifici on residia la comunitat de religiosos és destinat a seu del Comité, més endavant l'altre edifici que estava destinant a aules és habilitat com a hospital de guerra, encara que no va arribar a utilitzar-se com a tal. El Hno. Millán s'allotja a casa del fuster de la Comunitat, Joaquín Caselles i la resta de germans ho fan a la finca la Sènia, de Francisca Moreno (coneguda popularment com Torrecremada). Allí es repeteix la història i comencen a impartir classes de manera clandestina, com ho feren amb anterioritat a la finques de la Fredat i la Ferranda. El 24 d'abril de 1936 un grup de pares d'alumnes pressiona a l'Ajuntament a reobrir el col·legi, no s'aconsegueix, i s'arriba a un acord verbal, sense responsabilitat alguna, en el qual els permeten continuar les classes als alumnes de 2n. de batxiller fins que es puguen examinar. En eixes circumstàncies creixen i es formen un grup d'alumnes marcats per les dificultats de l'època i potenciant uns valors d'amor a l'estudi i de valorar la professionalitat i dedicació que els religiosos ofereixen. Passen els mesos i finalment s'examinen amb uns resultats més que favorables. El 24 de juny serà la cloenda d'aquest període d'ensenyament a la Sènia. El final del curs es celebrarà, com en anys anteriors, amb una festa i un popular esmorzar el dia de sant Joan.

Els Maristes a la finca Torrecremada el 24 de juny de 1936. Fot. Arxiu Maristes.

A partir d'aquest moment els alumnes ja no tornen a la finca i els dos germans maristes més joves, Marcelo i Pablo Herminio, per evitar riscos, se'n van amb el superior provincial que aleshores visita Dénia. En arribar el 18 de juliol, data del pronunciament militar, per por a les represàlies la resta de maristes abandonen Dénia. El germà Millán, es trasllada a Ondara i es fa passar per viatjant, en eixe període també va ser allotjat en diferents punts de la comarca com Benigembla. Gràcies a un ferroviari, amic del religiós i pare d'un alumne, aconseguix un salconduit per a viatjar per la línia Dénia-Carcaixent. Així ho fa en diverses vegades, fins que apurant al màxim decideix anar a Barcelona amb la intenció d'entrevistar-se amb el superior provincial. En eixe viatge el pare d'altre antic alumne, treballador a la plantilla de la línia ferroviària, el denuncia i el detenen en la parada de Tavernes de la Valldigna. La detenció es produí a finals de juliol, seguidament fou empresonat i finalment assassinat l'11 d'agost de 1936 a la plana del Portixol, terme municipal d'Alzira, junt amb un jove de 18 anys de Tavernes, simplement per ser religiosos. Ambdós cadàvers són abandonats i dies després traslladats al cementeri d'Alzira on romandran fins el 15 de juliol de l'any 1939, data en la qual la comunitat marista i els seus antics alumnes traslladen les restes al cementeri municipal de Dénia, on romandran fins a l'any 2016.

L'ocupació del col·legi i l'arribada de les restes del germà Millán a la ciutat de Dénia ens la narra Joaquín Vives Roselló, antic alumne del germà Millán, testimoni directe dels fets:

Benigembla 23 Julio 1936
 Dr. An. José Elové.
 Las Planas
 Querido hermano: Nos mandó estas cuatro letras para que no tengáis ansia de mí. Nos encontramos otra vez fuera de Dénia, y yo estoy en un pequeño pueblo llamado Benigembla, que está, poco más o menos, a la misma distancia de Dénia, como Las Planas de Olot, Mañana o pasado mañana, ni a otro pueblo es como a éste. Aquí estoy muy bien. Si no me escribas hasta que las cosas vayan mejor, y hasta que yo esté en un

puesto de una manera fija.
 Saluda y desea feliz fiesta de su santo Patron, de mi parte, a nuestro hermano Jaime; que pase dicho día al lado de su familia y nuestro deseo de salud y alegría. Que todos nosotros paséis días de salud y alegría, de fiesta del Patron de Las Planas. ¿Se harán fiestas este año? ...
 Recuerdos a todos los conocidos, mientras os abigaja estrechamente vuestro hermano
 Esteban

Carta del germà Millán des de Benigembla, el 23 de juliol de 1936.

Tanta felicidad se acabó al llegar el año 1936 y entrar al poder la república, que incauto el colegio, por las ventanas fueron arrojadas las aves disecadas con sus nidos, que estaban colocadas en la sala de Historia Natural en el tercer piso y reventadas a puntapiés las esferas del mapamundi en medio de grandes risotadas y palabras difíciles de reproducir.

Se continuaron las clases unos meses más en Torquemada, una finca de los padres de dos alumnos, Emilio y Joaquín Oliver, pero pronto hubo que cesar por demasiado peligro y tras una emotiva despedida cesaron totalmente las clases. Al terminar la guerra, un grupo de alumnos de más edad fueron a exhumar el cadáver y lo depositaron en el colegio en espera del entierro definitivo. Le hicimos guardia de honor y vimos horrorizados el agujero de bala en la cabeza.

Altre germà marista de la comunitat deniera, Honorio Hors Planas, després de 9 mesos a Dénia, se'n va anar a Barcelona on arribà a principis del 1936. Segons consta a les cròniques ni tan sols ell sabia com ho havia aconseguit. Allotjat en una pensió va romandre fins el 3 de setembre quan fou detingut per a ser assassinat el 17 de setembre de 1936.

El 13 d'octubre de 2013 a Tarragona el cardenal Angelo Amato, prefecte de la Congregació per a la Causa dels Sants, en nom del papa Francisco, beatificà 522 màrtirs, d'ells 68 maristes, i entre ells, el germà Millán. Tres anys després de la seua beatificació la institució Marista i l'arquebisbat de València organitzaren la seua exhumació i inhumació per tal de poder-li donar culte. El

4 de desembre del 2016 va tenir lloc l'exhumació, reconeixement i tractament de les restes mortals. Dos dies després la família marista de Dénia i província realitzaven el trasllat processional de les seues restes des del col·legi fins a la parròquia de sant Antoni de Padua, on es realitzà una Eucaristia solemne i finalment dipositaren dignament les restes del beat en un altar lateral.

Làpida de “la asociación de antiguos alumnos a sus profesores y ex-alumnos asesinados por los marxistas 1936-1939”. Fot. Arxiu Maristes.

I per finalitzar...

A mode de conclusió podem afirmar que la pau i la concòrdia són les millors armes per a defensar un poble. El respecte, l'enteniment i la tolerància són els ingredients indispensables per tal de cuinar un món millor, més just i ple d'una varietat de pensaments, ideologies, religions, cultures... que s'enriqueixen mútuament. Que tot el que han viscut i patit els nostres avantpassats ens servisca per a no tornar a caure en personalismes, enveges i imposicions ideològiques o polítiques. A ells, a tots els que d'una manera o d'un altra van patir la cruel guerra civil, repressió republicana i franquista, tot el nostre record i respecte.